

Сергій ГРОМЕНКО. Битва за історію Криму

Немає в Україні регіону з більш складною та заплутаною історією, ніж Крим; причому це стосується і історії-факту, і історії-науки. Відповідно, немає нічого дивного, що і найбільше історичних міфів, сучасних легенд, пересмикувань та банальної брехні приходить на цей благословенний та нещасний край. Останні події навколо півострова також, з одного боку, актуалізували інтерес до його минулого, а з іншого – вивели маніпуляції навколо кримської історичної проблематики на новий рівень. І якщо раніше дискусії, що починалися із питання «чий Крим?», максимум могли підірвати чийсь наукову репутацію, то сьогодні слово буквально прирівняне до кулі, а історики, навіть поза їхнім бажанням, стали солдатами інформаційного фронту новітньої російсько-української війни. Але ми не безпомічні в цій ситуації – боротьба за кримську спадщину ще не завершена.

І справді – чий Крим? Кому належить півострів за законом, та «по правді»? Не відкрию Америку, якщо скажу, що відповідь на це дражливе питання залежить навіть не від наукових чеснот конкретного дослідника, а від загальноприйнятої думки щодо точки відліку. Якщо дивитись з перспективи найближчого часу, то Крим – український (хоча зв'язок півострова з материком сягає у глиб віків, на цю тему можна читати В. Сергійчука, і не рекомендується – М. Галичанця та О. Міндюка), росіяни наголошують на «непорозумінні» 1954 року на тлі двохсотлітнього підпорядкування Криму Росії, кримські татари апелюють до трьохсотрічної державності власного Ханату і так майже до безкінечності. Очевидно, що для масової свідомості представників цих трьох дискурсів «свій» аргумент є настільки вагомий та незаперечний, що не сприймати його можуть лише неуки або «вороги» (російська риторика про «націонал-зрадників» підкріплена цілком реальними речами, як-от вже покійною Комісією з протидій фальсифікаціям історії або свіжоспеченим «законом Ярової» про захист історичної пам'яті). Звичайно, прийнятним розв'язання проблеми могло б стати її академічне обговорення, але на території РФ (а відтак і в «російському» Криму) за висновок, що

півострів – це не Росія, цілком реально можна отримати тюремний строк. Тож, українська історіографія Криму має розраховувати лише на себе.

Але суперечки між істориками різних держав – це лише верхівка айсбергу. Лівову частину складали непорозуміння всередині кримського цеху істориків у часи відносної свободи (тобто до лютого ц.р.). Соромно сказати, але за 23 роки в регіоні з найдовшою в Східній Європі писемною історією так і не з'явилася її академічна візія, а кількість відверто пропагандистських та дилетантських праць перевищувала усі розумні межі. Разів зо чотири-п'ять місцеві вчені власною ініціативою і комерційним коштом робили узагальнюючі праці, але, по-перше, вони відчутно грішили провінційністю (застаріла методологія, відсутність авторів з «великої землі» тощо), а по-друге, наслідували російсько-радянську модель з її фокусом на політичній історії. До того ж, більшість авторів були росіянами, що давало додаткові приводи українським та кримськотатарським вченим звинувачувати їх у великодержавницькому підході. В свою чергу, на жаль, в наукових колах кримських меншостей культивувалися і свої історичні міфи, що аж ніяк не сприяло пошуку компромісу на регіональному рівні.

Останні відчутні скандали вибухнули 2013 року, коли з'явилися «Книга пам'яті Восточного Крима» В. та М. Ширшових та чотиритомник «История крымских татар» В. Возгріна. В першій кримські татари «звично» (за сумнівною традицією) були звинувачені у масовому колабораціонізмі за часів Другої Світової, що викликало масові протести із спаленням книжок, в другій навпаки, кримські татари виводилися з таврів (це як українці – з трипільців), а росіян названо «патологічними агресорами», «органічно нездатними до культурного діалогу». Щоб якось заспокоїти громадські та інтелектуальні кола, тодішній кримський прем'єр А. Могильов запропонував видати академічний тритомник з історії, врахувавши всі давніші помилки та зауваження національно-орієнтованих вчених. Хоча ідея викликала певні зауваження, на її реалізацію віднайшли кошти, і перший том мав з'явитися найближчим часом. Анексія Криму поставила хрест на цій загалом непоганій ініціативі.

Але проблема боротьби за кримську історію не зникла, ба навіть більше – росіяни йдуть у наступ. Як повідомляють мої колеги, що залишилися на півострові, академічний тритомник таки буде виданий – але Російською академією наук зі зрозумілим змістом (якщо хтось не звернув увагу – В. Путін вже висловив побажання, щоб захоплення Криму

увійшло до підручників). Але це справа віддаленого майбутнього. Інша біда – «Історія Криму» від Міністерства культури РФ, і вона вже пишеться. Критикувати ще не видані книги, в принципі, не може, але особа міністра В. Медінського не лишає сумнівів, що подібний опус з його вотчини може спричинити колапс мозку навіть у досвідчених читачів нон-фікшн. І це вже не говорячи про те, що після анексії Криму в Україні істотно погіршилися умови для археологічних та сходознавчих досліджень, а велика кількість унікальних пам'яток і музеїв фактично недосяжні для вітчизняних дослідників.

Втім, ми не здамося без бою. На нашому фронті ми ще маємо шанс взяти реванш і підготувати непоганий плацдарм для наступу політиків. Отже, треба термінового оголосити тотальну наукову мобілізацію на всіх ділянках. Що треба зробити:

1) Створити постійно діючий громадський клуб з кримчан-патріотів та «материкових» знавців кримської тематики на кшталт Унівської групи, завданням якого буде генерація «кримських смислів» та активна допомога центральній владі в розв'язанні кримської кризи. Очевидно, що навіть якщо буде створено окреме Міністерство Криму, його «населять» професійні чиновники, для яких економічні проблеми завжди закриватимуть гуманітарні, що неприпустимо.

2) Створити в рамках НАН окремих Інститут кримознавства, що, нарешті, координуватиме усю наукову роботу в цій царині. Понад 20 років вже згаяно, тож треба виправляти припущені помилки.

3) Написати «свою» книгу з історії Криму із залученням найкращих українських вчених та проукраїнських фахівців з Криму. Зробити 2 версії – велику академічну та меншу популярну. Обов'язково перекласти іноземними мовами.

4) Активно популяризувати всередині країни та на міжнародних наукових й громадських майданчиках «українську» версію кримської історії, особливу увагу приділяючи спростуванню міфів навколо неї.

5) Створити, кінець кінцем, окремий сайт (чи не один), низку документальних фільмів, періодичне видання про «український Крим», і поставити захист наших прав на півострів на постійну основу.